

A Pelsőci Bebek család temetkezési helyei és síremlékei

MONIKA TIHÁNYIOVÁ

Pohrebné miesta a náhrobné pamiatky Bubekovcov z Plešivca

Šľachtický rod Bubekovcov z Plešivca je známy predovšetkým svojou majetkovou doménou v Gemerskej župe a svojim pôsobením na kráľovskom dvore. Jednotlivých príslušníkov rodu tu zaznamenávame od začiatku vlády kráľa Ľudovíta I. Vďaka zásluhám v bojoch o neapolské dedičstvo i vďaka kapitálu z hospodársky výnosných majetkov v Gemeri sa im podarilo dostať k rôznym dôležitým hodnostiam. Predstavitelia rodu zasiahli do mnohých významných udalostí Uhorského kráľovstva, vrátane neslávne známeho povstania proti kráľovi Žigmundovi Luxemburskému. Počas svojho pôsobenia v službách kráľa sa postupne dostali aj k majetkom mimo Gemerskej župy. Premyslene si vybudovali majetkovú doménu presahujúcu z Gemera do susednej Boršodskej a Turnianskej župy. Do dejín Gemerskej župy sa zapísali predovšetkým ako fundátori umelecky vysoko hodnotnej výmalby rodového kostola v Plešivci, ako aj ďalších významnejších kostolov (Kameňany, Rákoš). Výskumom týchto výmalieb sa zistilo, že na ich realizáciu povolali Bubekovci majstrov priamo z dnešného Talianska. Autorka si všima okolnosti úmrtia a miesta posledného odpočinku viacerých významných predstaviteľov rodu, vrátane dvoch zachovaných náhrobných pamiatok. Stručne sa zaoberá aj vývojom rodového erb.

A Bebekék a 13. századtól egészen a 16. század közepéig kiemelkedő szerepet töltöttek be a királyi udvarban, jelentősek voltak a Magyar Királyság és kiváltképpen Gömör vármegye történelmében. A vármegye betelepítése és a bányászat megszervezése mellett hozzájárultak a környék néhány világi és szakrális jellegű építményének létrejöttéhez és sorsuk alakulásához. Mecénási és alapító tevékenységük kutatását e művészeti értéket képviselő, a mai Szlovákia egyedülálló kulturális örökségéhez tartozó épületek létrejötte motiválta. A Bebek család sorsának ismertetését a családalapító Domokos nagypapjával, Detrével kell kezdenünk, aki már a 13. században megalapozta a Bebek-nemzetség gömöri uradalmát.

IV. Béla király 1243-ban adományozott Máté fia Fülöpnek és Detrének egy hatalmas területet, az eredeti pelsőci (ma: Plešivec, Szlovákia) uradalmat.¹ Detrét fia, Benedek követte a birtoklásban, majd unokái, akiknek a nagy száma miatt szükségessé vált a birtokok felosztása, amelyeken az 1243. évi adományozás óta, Detre és utódai betelepítéseinek köszönhetően, egy sor új település jött létre. A Turóc, a Csetnek és a Sajó folyók felső folyásához az ásványi nyersanyagok kitermelésére német soltészok érkeztek a szomszédos Szepes vármegyéből. A területek kétszeri, 1318. és 1320. évi felosztása következtében az eredeti birtoktest két részre szakadt.² Feltűnő, hogy Domokos jelentős részt kapott a kiterjedt uradalomból (a Pelsőc melletti Paskaházát, Závozalját és az ardói urbura felét egy ottani ólombányával), valamint Lice és Deresk (ma: Licince, Držkovce, Szlovákia) falvakat. Domokosnak a Sajó folyó mentén jutott birtok (Veszverés, ma: Gemerská Poloma, Szlovákia).

Az eredeti pelsőci uradalom felső részét a többi testvér között osztották szét, ahogyan Csetneket (ma: Štítňik) is. A birtokosztály véglegesen két részre szakította Detre utódait, ezzel pedig két különálló család alakult ki: a Pelsőci Bebekék és a Csetnekiek. A Bebek vezetéknévvel először 1320-ban találkozhatunk (Domokosnak a Máriássy családhoz kapcsolódó elhúzódó birtokpere kapcsán).³ Ezt

¹ CDES II. 80.

² RDES II. 146. 244.

³ RDES II. 324.

a nevet később Bebek Domokos utódai is használni kezdték, így különültek el rokonaiktól, a Csetnekiektől.

A követő időszakban a Bebek család folyamatosan, átgondoltan bővítette a gömői birtokokat: hozzájutottak Krasznahorka várbirtokhoz, megszerezték Kövi területét, amelyhez Rákos vára is hozzátartozott, ezzel együtt hozzájutottak az ún. Vas-hegyhez, a Magyar Királyság egyik legnagyobb vasérclelőhelyéhez is, de megszerezték a Csetnek patak vízgyűjtőterületén fekvő falvakat: Berzétét, Gömör városát és a jolsvai uradalmat is (ma: Brzotín, Gemer, Jelšava, Szlovákia), valamint részbirtokokat a Csetneken és Dobsina városában.⁴ Gömör vármegye 1549-es portaösszeírása szerint a Bebekék voltak a vármegye leggazdagabb földesurai, 41 településen összesen 242,5 portát birtokoltak.⁵ Gömör vármegyén kívül a Bebek család tagjai Borsod (Vámos, Szendrő, Csorbakő, Sajószentpéter, Edelény), Torna (Szádvár) és Nógrád (Fülek, ma: Filakovo, Szlovákia) vármegyében is jelentős birtokvagyonnal rendelkeztek. A Bebek névvel a Sáros vármegyei várakkal összefüggésben is találkozhatunk, így Szokoly és Palocsa várai, valamint Abaúj (Szikszó, Gönc) és Bars vármegye (Hrussó vára, ma: hrad Hrušov, Szlovákia) is összefüggésbe hozható a család nevével. Különösen érdekes a hatalmas erdélyi területek birtoklása (Almás váruradalma, ma: Almașu, Románia).⁶ Váraik és várbirtokaik külön fejezetet alkotnak a család történetében, ezeket az egyes családtagok rangjuk és címük alapján birtokolták.

A család kapcsolata az egyházzal és az egyházi emlékekkel már fennállásuk korai időszakától nyomon követhető Gömör kiemelt jelentőségű szakrális épületeinek esetében (Pelsőc, Kövi, Rákos, Gombaszög, ma: Plešivec, Kameňany, Rákoš, Gombasek, Szlovákia). A nemzetség emellett fontos szerepet játszott a (sajó)vámosi templom, valamint a sajnálatos módon elenyészett vámosi ferences kolostor alapításánál.⁷ A család közreműködésével számolhatunk a gönci pálos kolostor építésénél is, ugyanakkor a tapolcai bencés apátság és a gombaszögi pálos kolostor megszűnéséhez is közük volt a Bebekeknek.⁸ Az utóbbiak esetében a család neve nem az építés, hanem a rombolás fogalmával párosul. Külön fejezetet érdemelnek a kiemelkedő művészi minőségű templomi falképek, amelyek leginkább Gömörre jellemzők (Pelsőc, Kövi, Rákos, valószínűleg Dobsina, Henckó /*Dobšiná*, Henckovce/, Gombaszög és Torna vármegyében Tornaszentandrás). Birtokaikon a 14. században és a 15. század első felében emelték a legtöbb egyházi épületet, ez az időszak szorosan összefügg a család fénykorával. Nem elhanyagolható az a tény sem, hogy a család legjelentősebb képviselőit a királyhoz közel álló nemesek között találjuk, s így, amellett, hogy a késő középkor jelentős politikai személyiségeivel napi kapcsolatot ápoltak, találkozhattak a királyi udvar miliójében megjelenő és kibontakozó legújabb kulturális vívmányokkal, hatásokkal is. A Bebek-birtokokon álló templomok magas színvonalú freskóművészete igazolja, hogy a család előkelői közel kerültek a nyugat-európai kultúrához. Nyugati utazásaik során minden bizonnyal jelentős egyházi épületekbe is ellátogattak, ami arra ösztönözhetette a család képviselőit, hogy saját templomaikat is hasonlóan díszítsék.⁹

⁴ TIHÁNYIOVÁ 2019. 79–84.

⁵ Gömör vármegye második leggazdagabb földesura Basó Mátyás volt, akihez 30 falu (177,5 porta) tartozott, valamint az esztergomi érsek, akinek 110,5 portája volt 5 helységben. MAKSAJ 1990. I. 323.

⁶ SKALSKÁ 2010. 36–44.

⁷ Bebek Ferenc kiűzte a ferenceseket Vámosról 1556-ban. ROMHÁNYI 2000a. 103.; KARÁCSONYI 1923. 203.

⁸ Oláh Miklós esztergomi kanonok (Mária királyné titkára, később esztergomi érsek) 1533-ban írt levele a császári követhet. Ebből megtudjuk, hogy Bebek Imre megtámadta az Oláh Miklóshoz tartozó tapolcai (Borsod m.) bencés kolostort. A levélben Oláh Miklós felháborodik Bebek Imre tette miatt, aki kikergette a szerzeteseket a kolostorból, és annak egész területét a környező térség támadására kezdte használni. Kétségtelenül jól jött neki az épületegyüttes alkalmas elhelyezkedése és főleg annak erős erődítménye, amit levelében Oláh is kiemel. Oláh szerint ugyanakkor ez sem segítette Bebek Ferenc kegyetlen betörései ellen, akit későbbi visszaemlékezéseiben megnevez az először megvádolt Imrével szemben. Ezért kérdéses, hogy melyik Bebek rombolta le ezt az ősi kolostort. Ismerve Ferencnek addigi és főleg utóbbi viselkedését az egyházzal szemben, sokkal valószínűbb, hogy a tapolcai kolostor pusztulása mögött ő állt és nem testvére, Imre. A kolostor sorsa, melynek története a 13. század kezdetéig nyúlik vissza, a rajtaütés után megpecsételődött: miután Bebek kellőképpen felhasználta az épületeket, azok központi részét felgyújtatta és leromboltatta. ETE II. 234.; ETE IV. 403.

⁹ A Bebekék utazásai a Luxemburgi Zsigmond uralkodása idején bővebben: TIHÁNYIOVÁ 2019. 36–42.

A Bebek család temetkezési helyei

1333-ban Csetneki László a gömöri alesperes elé járult, és panaszt tett az ellen, hogy Bebek Domokos fiai nem tartották tiszteletben a családi megegyezést a pelsőci Szent György-templomban kijelölt közös családi nyughelyet illetően.¹⁰ A Csetneki család tagjait a pelsőci templom fölötti kegyúri jogokból fokozatosan kizárták, így a templom egyedül a Bebek család temetkezési helye lett. Kérdés, hogy a Csetneki családnak milyen szerepe volt a közeli Gombaszögön alapított pálos kolostor kegyuraságában, amely a 15. század elejétől már bizonyosan a Bebek birtokában volt.¹¹ A Bebek családból mára csak két sírkő maradt fenn, az egyik Bebek Lászlóé Pelsőcön, a másik pedig Bebek Györgyé a tornai falucska, Görgő (ma: Hrhov, Szlovákia) templomában.

A család alapítójának fia, ifj. Domokos váradi püspök, a váradi székesegyházban kápolnát építtetett Szent Domokos tiszteletére, amelyet saját végső nyughelyéül szánt.¹² Domokos különböző egyházi tisztségeket viselt, Esztergomban szolgált a Becket Tamás-kápolna prépostjaként és az érseki helynöki címet is megkapta (1353–1356), majd a szepesi káptalan prépostja lett (1357–1360), ezután hosszabb ideig a csanádi egyházmegye élén állt (1360–1373), végül egyházi karrierje csúcsát váradi püspökként érte el (1373–1374).¹³ Domokos testvére, György Pelsőcöt vagy a gombaszögi pálos kolostort választotta temetkezési helyéül, ahonnan a 16. században az oszmán terjeszkedés veszélye miatt szállíthatták át sírkövét Görgő település templomába.

György unokája, Imre vránai perjel valószínűleg Boszniában lelt végső nyughelyet, ott veszett nyoma sorsa további alakulásának. Imre a johannita rend magyarországi vezetője volt (1392–1404),¹⁴ és mint johannita perjel Vrána várában székelt. Imre és apja, Bebek Detre nádor (1396–1402) 1401 és 1403 között a Zsigmond király elleni összeesküvők között volt, így a pozsonyi országgyűlés szervezésének előkészületei idején (1402-ben) is,¹⁵ amely végül sorsdöntő jelentőségű volt Bebek Detre számára, hiszen minden bizonnyal éppen az országgyűlés alatt fosztották meg nádori címétől. A harag, amelyet e fontos tisztség elvesztése okán érzett, minden bizonnyal csak nőtt benne azt követően, hogy fia, Imre elvesztette a horvát báni címet, amelyhez éppen Zsigmond király fogsága alatt jutott. Imre részt vett a pozsonyi országgyűlésen, amelyen Zsigmond megfosztotta magas tisztségétől. Ez komoly impulzus volt egy újabb királyellenes felkelés szervezésére. A dühös Imre elhagyta Pozsonyt, és 1402 októberében átadta székhelyét, Vrána várát Nápolyi László 1402. augusztus vége óta Dalmáciában állomásozó hadainak.¹⁶ A felkelés után Zsigmond annak ellenére kegyelmet adott a Bebekeknek,¹⁷ hogy Imre még akkor is király ellen volt, amikor a felkelők nagy többsége már letette a fegyvert. Felhívást intézett a johannitákhoz, és újra nyíltan Zsigmond ellen uszított. Zsigmond Maróti János macsói bán hadait küldte Imre ellen, a csata a felkelők csúfos vereségével ért véget, Imre elmenekült Bosznia felé.¹⁸

¹⁰ AO II. 7.

¹¹ Az első írásos feljegyzés a kolostorról 1371-ből egy nagylelkű adományhoz kapcsolódik, mivel Csetneki László, annak fiai, Csetneki Péter özvegye és László testvérének, Miklósnak a fiai gazdag adományát említi a szerzetesek számára, akiknek Gombaszög egy részét adományozták. A Bebek család tagjai a Csetnekiek tiltakozása ellenére (1405) kisajátították a kolostort és biztosították annak teljes fenntartását. A Bebek családtól elsőként 1396-ban kapott adományt a kolostor, a Borsod vármegyei Szentpéterhez tartozó nagy kiterjedésű szőlőbirtokot prsházszal. MNL OL DL 5934.; DAP I. 160.

¹² BUNYITAY 1883. 198–199.; CHD XI/4. 596.

¹³ TIHÁNYIOVÁ 2019. 21.

¹⁴ CDH IX/1. 467.; ENGEL 2001. Johannita (vránai) perjel.

¹⁵ ZsO II/1. 229.

¹⁶ REISZIG 1911. 338.

¹⁷ ZsO II/1. 311. 315.

¹⁸ REISZIG 1911. 339.

A Pelsőci család három képviselője csatamezőn esett el, ketten az 1448. évi rigómezei csatában (Imre és László), István pedig 1451-ben Losonc (Lučenec, Szlovákia) mellett a Giskra János seregeivel folytatott harcban. 1443-ban Istvánt és Lászlót azok között a nemesek között találjuk, akik pecsétjükkel megerősítették az I. Ulászló és Giskra közötti békekötést.¹⁹ 1445-ben Bebek Imre Rozgonyi Györggyel és Giskrával a Kassa környéki kiterjedt vidék védelmezője lett,²⁰ egy évvel később erdélyi vajdának nevezték ki,²¹ míg Bebek István 1447-ben macsói bán lett.²² Amikor 1448-ban Hunyadi János kormányzó és hadvezér elkezdte szervezni az oszmánok elleni hadjáratot, az erdélyi vajda és a Macsói Bánság csapatai mellett már a kezdetektől a rendelkezésére álltak a Bebek bandériumai is. A harc két napig tartott Rigómezőn (1448. október 16–18.). Ahogyan a kortárs krónikás, Thuróczi János az események résztvevőjeként leírja, egyik oldalon sem volt olyan, akit ne fogott volna el halálfélelem a rengeteg ellenfelet látva. Hunyadi saját csapatait 38 zászlóaljba rendezte, középpont csodás aranyozott felségjelvényeket vagy zászlókat vittek. A zászlóaljok arcvonalát csillogó fegyveresek alkották, vezetőik hangos, buzdító rigmusokkal bíztatták katonáikat. Amikor a katonák teljes erővel támadásra indultak, az egész csatateret kiáltások hangja töltötte be. Megkezdődött a vérontás, amely a Hunyadi csapataiban szolgáló katonák nagy részének halálával végződött, akik túléltek, azok elmenekültek a csatatererről. Thuróczi szerint majdnem a teljes lovagság megsemmisült. Az elsők között említi pelsőci Bebek Imrét és Lászlót, valamint Losonci Benedeket és Szécsi Tamást, két másik jelentős nemesi család képviselőjét.²³

Három évvel később újabb tragédia árnyéka vetül a nemzetségre. 1449 végén és 1450 elején Hunyadi János ideiglenes békét kötött Giskra Jánossal, az eseményen több nemes között Bebek István is részt vett.²⁴ Az egyezség azonban nem tartott sokáig, Giskra seregei nem sokkal később megtámadták és kifosztották Hunyadi csatlósainak birtokait, így maga Hunyadi János kezdett 1451 nyarán hadjáratot szervezni Giskra seregei ellen. A hadjáratban jelentős tisztségviselők és nemesek bandériumai is részt vettek, többek között Bebek István vezetése alatt. 1451. szeptember 7-én Losonc mellett került sor a döntő ütközetre Giskra és Hunyadi között, miután Hunyadi katonái majdnem egy hónapon keresztül ostromolták a kolostort, amelyben Giskra közel 500 fős csapata tartózkodott. Akkor került sor a csatára, amikor megérkezett Giskra felmentő serege. Thuróczi János az ütközet leírásában említi Bebek István halálának körülményeit is. Minden bizonnyal egy véletlenül kilőtt töltet sebezte meg, és később ez okozta a halálát. Még érdekesebb és több korabeli krónikás is lejegyzte, hogy István halála előtt bevallotta, hogy Hunyadi csapatainak egy része a döntő pillanatban el akarta hagyni vezetőjét.²⁵ Ezért történhetett az, amire senki sem számított: Hunyadi számbeli fölényben lévő serege súlyos vereséget szenvedett a Losonc melletti ütközetben.

A család egyetlen tagjáról tudjuk, hogy gyilkosság áldozata lett Gyulafehérváron (Ferenc, 1558). Hogy visszaszerezze Fülek várát, Bebek Ferenc először Budára utazott,²⁶ ezt követően Konstantinápolyba, ahol 1557. március végén tűnik fel, köszönetét fejezve ki a szultánnak azért, hogy szandzsákbég rangra emelte őt (a forrásban nincs közelebbről meghatározva az említett rang). Végezetül megkérte a szultánt, hogy nevezze ki őt János Zsigmond gyámjának.²⁷ Ferenc néhány nap után elhagyta Konstantinápolyt, bár fő célját – Fülek visszaszerzését – nem érte el, ezért újra elutazott Budára, majd Erdélybe ment.²⁸ A Mágocsy Gáspár tornai kapitányhoz 1557 májusában írott leveléből megtudjuk, hogy Ferencet a szultán megbízta Erdély igazgatásával.²⁹

¹⁹ TELEKI 1853. 135.

²⁰ Uo. 342–343.

²¹ MNL OL DL 107540.

²² ENGEL 2001. I. Bárók, Macsói bán.

²³ *Kronika Jána*, 558.

²⁴ Istvánon kívül jelen volt Hédervári László egri püspök, Pálóci László országbíró, Perényi János tárnokmester, Pálóci Simon lovászmester, Tornai Szilveszter és (serkei) Lorántffy György. TÓTH–SZABÓ 1917. 245. BARTL 2001. 73.

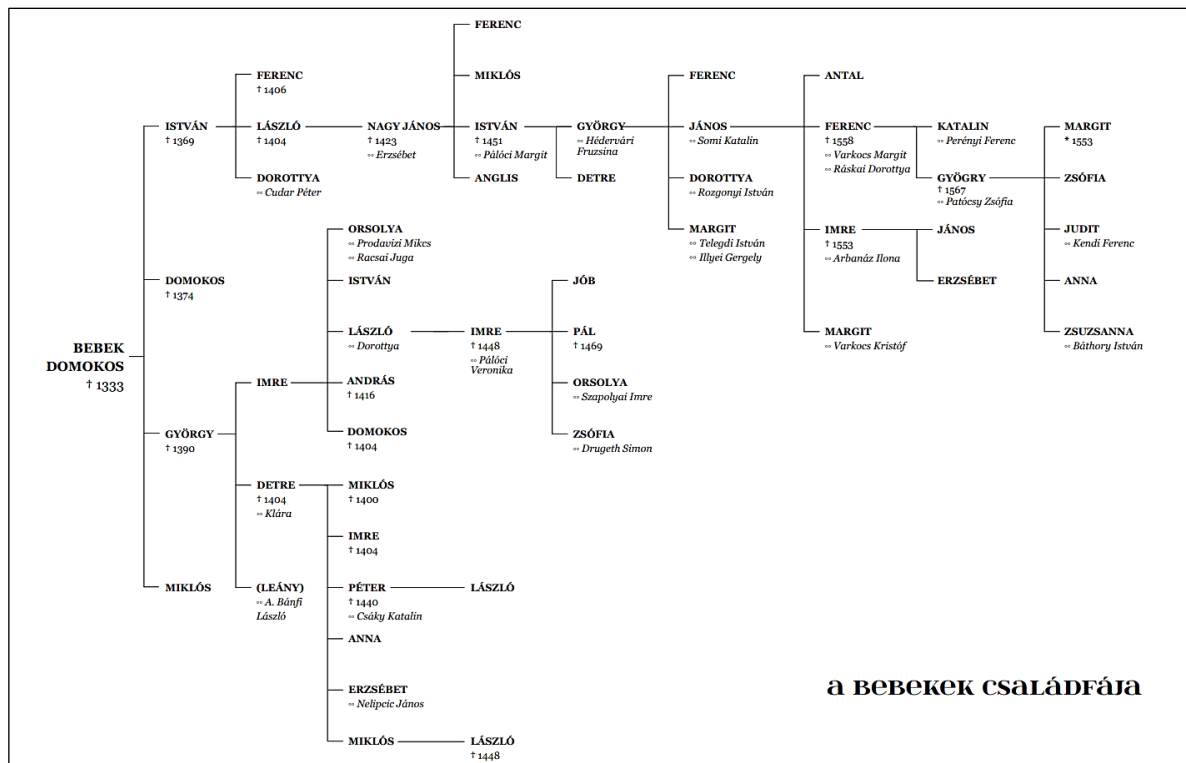
²⁵ TÓTH–SZABÓ 1917. 253. *Kronika Jána*, 561–562.

²⁶ VERESS 1938. 261. Az oszmán hadak elfoglalták a Bebek füleki várát 1544 évben.

²⁷ ÓVÁRY 1894. 150.

²⁸ SARUSI KISS 2008. 86.

²⁹ VERESS 1938. 270.

1. A Bebek család leszármazási táblája

1558 nyarának végén Izabella királyné elvesztette türelmét Ferencet illetően. Nem tetszett neki, hogy a háta mögött szövetezik az oszmánokkal, Bebek pedig sértve érezte magát amiatt, hogy az özvegy nem adta neki az erdélyi fejedelmi címet, amiért ő nagy erőfeszítéseket tett. A királyné Balassa Menyhért által hamis ürüggyel meghívatta Ferencet vendégségbe gyulafehérvári palotájába, ahol Balassa katonái 1558. augusztus 31-én megölték.³⁰

Tíz évvel később Erdélyben nyoma veszett Ferenc fiának, Györgynek is. 1562-ben oszmán csapdába esett, ahelyett ugyanis, hogy könnyen bejutottak volna a füleki várba, őt és társait az oszmán sereg foglyul ejtette. Néhány napig Füleken voltak bebörtönözve, ezt követően elvitték őket egészen Konstantinápolyig.³¹ A Konstantinápolyban tartózkodó velencei követ, Daniel Barbarigo leveléből kiderül, hogy Bebek Györgyöt 1562 szeptemberében vitték az Oszmán Birodalom fővárosába. Bebek helyzetében csak 1565 tavaszán állt be fordulat, amikor a szultáni tanács elengedése mellett döntött azzal a kikötéssel, hogy várai János Zsigmondéi lesznek, amiért I. Miksa császárnak kellett kezességet vállalni. Ezt követően lehetett csak Bebek Györgyöt szabadon engedni.³² Konstantinápolyból való visszatérése után György élete utolsó drámai szakaszához ért, ami összefüggött a császárnak az árulása miatt bosszújával. Ez egyben pontot is tett az ősi Bebek nemzetség mozgalmas sorsának végére, amelynek kezdetei egészen a 13. századig nyúlnak vissza. 1566-ben Schwendi Lázár császári hadvezér seregei elfoglalták a Bebek várát, Szendrőt, 1567 elején pedig Szádvárt. A várak megmentéséhez nem volt elég az oszmán sereg segítsége sem, amelyet György Fülekről vezényelt át Borsodba.³³ A borsodi várak elfoglalása után a császári sereg Gömör vármegyét célozta meg, ahol sikerült kezükre keríteni további Bebek-birtokokat, Krasznahorka várával (ma: Hrad Krásna Hôrka, Szlovákia) együtt. György ebben az időben már Erdélyben volt, ahol nemsokára meghalt.

³⁰ ACSÁDY 1897. 338.³¹ ISTVÁNNFY 2003. 325–326.³² KÁLI 2014. Gyula várának kapitánya egy levelek küldött Ferdinándnak, amelyből megtudjuk, hogy a törökök János Zsigmond közbenjárására 1564 tavaszán elengedték Bebek Györgyöt. VERESS 1938. 381.³³ DÉTSCHY 1969. 145.

Erdélyben élte le élete hátralevő részét György felesége, Patócsy Zsófia (†1583), akit a küllővári (ma: Cetatea de Baltă, Románia) református templomban helyeztek örök nyugalomra. Temetkezési helyéről egy szarkofág tanúskodik, amelyet a templomban találtak és később a kolozsvári, majd a bukaresti múzeumba szállították. A rajta lévő feliratról kiderül, hogy Eperjesi Zsófia, Ferenc lánya és az elhunyt Bebek György felesége 50 évesen halt meg, 1583. szeptember 1-én. A sírkövön megemlíti vejét, Báthory Istvánt is, aki a síremléket készítette:

GENEROSAE ET MAGNIFICA DOMINAE SOPHIAE PATHOCI DE EPERIES FRANCISCI FILIAE
SPECTABILIS MAGNIFICI QUONDAM GEORGII BEBEK DE PELSUCH CONSORTI STEPHANUS
BATHORI DE SOMLO PERPETVVS COMES COMITATVS CRAZNA SOCRVI PIENTISSIME
PERPETVI AMORIS ATQUE OBSERVANCIAE MONUMENTUM POSVIT OBIT ANNO AETATIS
L PRIMA DIE SEPTEMBRIS ANNO CHRISTI M D LXXXIII³⁴

Patócsy Zsófia Szádvár bátor és erős védelmezőjeként írta be magát a Bebek család történetébe, amikor ugyanis 1567-ben Schwendi Lázár felső-magyarországi kapitány csapatai megostromolták a várat, Zsófia a védelem élére állt, és csapataival öt teljes napig állta az ágyútűzet, míg végül megegyezett a tábornokkal, és megmaradt embereivel elhagyta a várat.³⁵

A Bebek család környezetéből kizárólag egy végrendelet maradt ránk, amelyet Bebek Imre székesfehérvári prépost fogalmazott meg 1541. április 25-én. A Borsod vármegyei Újház nevű pálos kolostorban íródott, amelyet Imre végső nyughelyéül választott. Végakaratóban nagylelkűen gondolt a kolostorra, a helyi pálosoknak 25 aranyat, egy levágásra szánt marhát, egy hordó bort és birkavásárlásra további 25 aranyat adományozott. Imre végrendeletében megkérte testvérét, Ferencet, hogy kártalanítsa Perényi Pétert, akitől Csorbakő várát szerezte.³⁶ Imre a család egyetlen képviselője volt, akiről tudjuk, hogy egyetemi végzettséggel rendelkezett (a krakkói egyetemen szerezte). 1524-től Budán működött királyi titkárként, 1525-től székesfehérvári prépost volt. Imre új reformált vallásra való áttéréséről házasságkötése győz meg, illetve szoros kapcsolata a „magyar Lutherrel”, Dévai Bíró Mátyással.³⁷

A Bebek család címere és Bebek György sírköve

A mai Szlovákia területén nagyon kevés temetkezési emléket, síremléket ismerünk a 14. századból. A fennmaradtak között kiemelkedően fontos helyet foglal el pelsőci Bebek György királynéi tárnokmester (1359–1390) sírköve, amelyet a 19. század végén fedeztek fel a görögői (Torna m.) templom hajójának falában. A sírkő vörös márványból készült, magassága 217 cm, szélessége 110 cm. A feliraton kívül megtalálható rajta a Bebek család címere is, amellyel elsőként a 14. század első felében találkozhatunk a nemzetség alapítójának, Bebek Domokos György és István nevű fiainak pecsétjén. A legrégebbi pecsétnyomatok (amikor hevesi ispánok voltak, 1346–1350) sajnos csak nagyon rossz állapotban maradtak ránk. Felismerhető azonban rajtuk a Bebek-címerre jellemző részlet, a szájában két halat tartó koronás női fej.³⁸ A különös ábrázolás magyarázata homályos, mivel a halábrázolás a középkori magyar heraldikában nem túl gyakori. A szakirodalomban azzal a véleménnyel is találkozhatunk, hogy a nőalak szelet szimbolizáló sellő lehet, amely gyakori a nyugat-európai lovagi motívumkincsben. Sellőábrázolással találkozhatunk a gölnicbányai Szűz Mária-templom oldalhajójának 13. századi domborművén is.

³⁴ BALOGH 1980. 227.

³⁵ DÉTSCHY 1969. 45. Egyik lányuk Kendy Ferenc, a másik pedig Báthory István felesége lett. Fiuk, Báthory Gábor (1608–1613) későbbi erdélyi fejedelem lett. WERTNER 1900. 26.

³⁶ SZŐRÉNYI 2004. 221.

³⁷ RÉVÉSZ 1905. 177–178.; ETE II. 321.; CSEPREGI 2011. 1–9.; TIHÁNYIOVÁ 2019. 65–68.

³⁸ MNL OL DL 4059; RÁCZ 1995. 29. A nőalak, két felfelé mutató hallal, országbíróvá való kinevezése után jelenik meg Bebek István pecsétjén. MNL OL DL 5181.

A különlegesen ritka motívumnak a címeren való megjelenése összefügghet azzal, hogy Bebek Detre és utódai birtokai Gölnicbánya (ma: Gelnica, Szlovákia) közelében feküdtek, és közvetlen kapcsolatban álltak a Szepességgel és magával Gölnicbányával is.³⁹ A gölnicbányai sellőnek azonban az alsóteste hal alakú, s ez az elterjedtebb ábrázolásmód. Ez a motívum olyan hatással Detrére és utódaira lehetett, hogy saját családi címerükre is rátették.

Érdekes megfigyelni, hogy a Bebekék a sellőnek olyan jelentőséget tulajdonítottak, hogy gyakran magát a sisakdísz és a kettőskereszt-címerképet is helyettesítette. A család címerén egyébként az 1450-es évektől jelenik meg a kettőskereszt. Elsőként Domokos szepesi prépost 1357-es pecsétjén tűnik fel. Szepeshelyi működésére tekintettel változtatott a családi pecséten úgy, hogy középre Szent Mártonnak, a szepesi káptalan védőszentjének lovas alakja került, a pecsét alsó részén pedig önmagát ábrázoltatta imádkozás közben. A pecsét jobb oldalára helyeztette a családi címert (kettőskereszt), a bal oldalára a hármastolldíszítést, jelen esetben egy pajzsban megjelenítve. Domokos pecsétje szép példája, hogyan alakultak a családi címerek egyházi jelvényé a 15. században.⁴⁰ A Bebek-címerben található kettőskereszt-ábrázolással egyre gyakrabban találkozhatunk az 1480-as évektől, de a tollas sisakdísz továbbra is dominál.⁴¹ A kettőskereszt ábrázolása a címeren a Bebekék Árpád-házhoz fűződő közeli kapcsolatát jelzi, amely a kettőskeresztet országcímerében használta. A motívumot az Anjou-dinasztia is átvette, azzal a különbséggel, hogy az általuk ábrázolt kettőskereszt hármastollon áll.

2/1–2–3.

Bebek István

(1366, MNL OL DL 5501);

Detre nádor

(1399, MNL OL DL 5522) és

Imre vajda

(1446, MNL OL DL 13965)

pecsétje (MNL OL dig. felv.)

³⁹ HOMZA 2009. 288.

⁴⁰ VRTEL 1999. 89.

⁴¹ MNL OL DL 39667, 60462

A kettőskereszt motívummal díszített pajzs háttérbe szorul Detre nádor pecsétjén. Detre pecsétjének közepén két félköríves mezőben újfent nem címerpajzs látható, hanem tollas sisakdísz és a szájában két halat tartó koronás nőalak. A királynő ruhája palástként lefelé omlik, összefolyik a keretdíszsel, amely főként oldalt és a sisak mögött látható. A két kisméretű pajzs a kettőskereszt-motívummal csupán kíséri a tollas sisakdísz, amely a címer fő motívumának számít.⁴²

3.
Bebek György síremléke (14. század)
a tornagörgői plébániatemplomban
(a szerző felv.)

A kettőskereszt, amelyből pálmalevelek bukkannak elő, Bebek Györgynek a görgői Keresztelő Szent János-templom falában fellelt sírkövén is megjelenik. György és István testvére, kihasználva Nagy Lajos külpolitikai törekvéseit, amelyekben aktívan közreműködtek, fontos tisztségeket kaptak a királyi udvarban, elsősorban a királynéi tárnokmester-címet. A Bebek család történetét illetően 1360-ban kezdődik egy olyan 36 évig tartó periódus, amelynek során a királynéi tárnokmester-címet,⁴³ s ezzel a királyné melletti első embernek kijáró tisztséget kizárólag a Bebek család képviselői töltik be.

⁴² MNL OL DL 5522.; VRTEL 1999. 88.

⁴³ ENGEL 2001. Királynéi tárnokmeseterek

György és István részt vettek több Nagy Lajos király által szervezett hadjáratban, elsősorban Nápolyi Királyságba (az események közvetlen kiváltó oka az volt, hogy Lajos testvérét, Andrást meggyilkolták). Figyelmet érdemel Györgynek a franciaországi Avignonba szóló küldetése, ahol a Nagy Lajos király Nápolyt érintő terveiről szóló tárgyalás mellett, felhasználva a különleges alkalmat, búcsúengedélyt kért a birtokai központjában álló pelsőci Szent György-templomnak. Közbenjárt testvére, Domokos ügyében is, neki az egri préposti címet kérte.⁴⁴

1373-ben Bebek György a magyar-velencei háborúban a csataterén is feltűnik. Eredetileg Velence és Padova közt dúlt a háború, ám Nagy Lajos a korábbi padovai támogatásért cserébe Carrarai Ferenc csapatainak oldalára állt, és Bebek György vezetésével hadsereget küldött Padova támogatására. Harcra azonban nem került sor, mivel Carrarai Ferenc ekkorra behódolt Velencének. A béke végül Velencében kötött meg, és valószínűleg György is jelen volt az aktusnál.⁴⁵ Bebek György az írott forrásokból 1390 után tűnik el. Ez az első a sok kérdés közül, amely a sírkő kapcsán felmerül. A sírkőről hiányzik György halálának időpontja, amely alapján a sírkövet biztonsággal 1390 utánra datálhatnánk. Felületén kizárólag egy minuszkulával írt szöveg olvasható arról, hogy Bebek György tárnokmester 1371-ben Szűz Mária tiszteletének szentelt pálos kolostort alapított:

Hic iacet Georgius Bubek magister tavernicorum regalium qui fecit extruere ecclesiam beate virginis fratribus heremitis ordinis sancti Pauli primi heremite anno domini MCCCLXXI.

Tekintettel arra, hogy a Bebekek a 15. században a pelsőci nemzetségi központjukkal szomszédos gombaszögi pálos kolostor patrónusai voltak,⁴⁶ a felirat esetében felmerül, hogy a gombaszögi kolostort említi. A kolostor első írásos említését, Gombaszög történetét, valamint a Bebekek és a Csetneki család kapcsolatát figyelembe véve joggal feltételezhetjük, hogy a pálosok meghívása a Csetneki család képviselőihez köthető. Ismeretes, a Csetnekiek már a 15. század elején azzal vádolták a Bebekeket, hogy megpróbálják átvenni a kolostor feletti kegyuraságot.⁴⁷ Ez a tény felkelti a kutató gyanúját. Elképzelhető, hogy Bebek György közreműködött egy másik pálos kolostor alapításában is? A Bebekekkel kapcsolatban szóba jöhet a szintén Szűz Máriának szentelt gönci pálos kolostor is. Igaz, a kolostor alapítólevele nem maradt fenn, de más tények alapján feltételezhető, hogy szintén 1371-ben alapíthatták. Az alapító neve nem ismert, a legtöbb forrás I. Lajos királyhoz köti.⁴⁸ Érdekes tény, hogy a király kolostornak juttatott első adományainak intézője (*relator*) éppen maga Bebek György volt.⁴⁹ Ez az egyetlen kapcsolat, amely segíthet választ adni a Bebek György sírkövén olvasható felíratra, azon kívül, hogy Bebek család 1391-től a gönci területek birtokosa lett.

Kérdést vet fel Bebek György sírkövének jelenlegi helyszíne is, mivel a Torna vármegyei Görgő a középkorban nem tartozott a Bebekek birtokai közé. A Bebek család a települést csak az 1540-es években szerezte meg, így feltehető, hogy a sírkőnek az eredeti helyszínről Görgőre történt átszállítása Bebek Ferenchez és Imréhez köthető, vélhetően azért, mert nemzetségi központjukat és környékét oszmán csapatok veszélyeztették.⁵⁰

⁴⁴ TIHÁNYIOVÁ 2019. 20–21.

⁴⁵ TIHÁNYIOVÁ 2019. 18–24.

⁴⁶ TIHÁNYIOVÁ 2019. 113–119.

⁴⁷ ZsO II/1. 512.

⁴⁸ ROMHÁNYI 2000. 145.

⁴⁹ MNL OL DL 5973

⁵⁰ Ezt a magyarázatot támasztja alá: ENGEL–LŐVEI–VARGA 1981. 256.

Bebek László sírköve

Bebek László sírkövét a 19. század végén a pelsőci református templomban találták meg. A helyszín egyáltalán nem meglepő, sőt várható volt, inkább az nem világos, hogy miért csak ez az egy sírkő került elő Pelsőcön.

György esetéhez hasonlóan, László sírkövén sem az elhalálozás éve látható (Bebek László 1403-ban hunyt el, míg a sírkövön az 1401-es évszám olvasható). Mária királyné halála után László gyanúsán eltűnik a közéletből. Az egyik utolsó forrásból (1393-ban, még tárnokmestersége idején) megtudhatjuk, hogy miután egy tolvajtól elvett 200 aranyat, a pénzt sok idő elteltével sem adta vissza jogos tulajdonosának.⁵¹ László nevével 1397-ben találkozhatunk egy oklevélben, ahol címeit nem jelölik ugyan, de még mindig a király szolgálatában áll, mivel Pásztói János országbíróval és István egri püspökkel együtt szólítja fel Kassa lakosait a király hűségére, tekintve, hogy Prokop morva őrgróf csapatainak folyamatos betörései veszélyeztették az ország északi részét, Prokop ugyanis több várat elfoglalva kényszerítette Zsigmondot, adja meg régi adósságait.⁵²

Ugyanebben az évben kívánja Bebek László megvásárolni a Gömör vármegyei Lekenye (ma: Bohúňovo, Szlovákia) Forgách családot illető köthető birtokrészét.⁵³ Az 1401. évben, amely sírkövén halálának éveként szerepel, egy per kapcsán merül fel neve, amelyben a Csetneki családdal pereskedik az elhunyt Mihály fia Ákos birtokaiért.⁵⁴ 1402 júniusában testvérével, Ferencsel és más rokonaival együtt részt vesz a család tornai birtokait érintő tárgyaláson.⁵⁵ Bebek László még 1403 májusában is él, mivel egy forrás említi, hogy az ellene és rokonai ellen folyó pert az adott hónapban elhalasztottak.⁵⁶ 1404 szeptemberében már mint néhai családtagot említik.⁵⁷ Ezért figyelemre méltó, hogy sírkövén miért az 1401-es évszám szerepel halálának éveként. A magyarországi nemesek sírköveivel foglalkozó kutatók véleménye szerint László, érezve korai halálát és félve attól, hogy nem találnak majd megfelelő kőfaragót, hamarabb, már 1401-ben elkészíttette sírkövét.⁵⁸ Egyedül ezzel magyarázható a fent tárgyalt bizonytalanság, mivel László nemhogy 1401-ben, de 1402-ben és 1403-ban is aktívan részt vett az egyes birtokpereken, így egyáltalán nem keltette beteg ember benyomását.⁵⁹

Bebek László sírköve téglalap alakú, a középső része finoman mélyített levágott szélekkel, belül dombormű díszíti: címerpajzs, heraldikailag jobbra döntve, benne kettőskereszt hosszabb alsó szárral, a kereszt felső részéből tollak állnak ki (pálmalevelekként, struccollként, kakastollként interpretálva). A heraldikai bal oldalon, a pajzs felső sarkán párbajsisak látható, jobbra fordítva. Rajta sisakdísz: koronás nőalak, szájában két felfelé álló hallal. A sírkő szélén, a mélyített középső rész körül gótikus minusz-kulával írt felirat fut végig. A felirat egy kereszttel kezdődik a bal felső sarokban:

hic iac(et) ladislaus filius st(ep)h(a)ni bubek de pelseuch [ma]g(iste)r taua(r)nicoru(m) regaliu(m) cu(m) suis he(re)di[bus] q[u]i obiit i(n) anno d(omi)ni mcccc p(ri)mo
(Itt nyugszik László, pelsőci Bebek István fia, királyi tárnokmester örökösével együtt, aki az Úr 1401. évében halt meg).

⁵¹ ZsO I. 352.

⁵² ZsO I. 509.

⁵³ ZsO I. 528.

⁵⁴ ZsO II/1. 142.

⁵⁵ ZsO II/1. 198.

⁵⁶ ZsO II/1. 288.

⁵⁷ ZsO II/1. 401.

⁵⁸ ENGEL–LŐVEI–VARGA 1984. 45.

⁵⁹ Csak 1398-ban, az egyik per elhalasztását követően említik, hogy az egyik ok László betegsége volt. ZsO I. 617.

4. Bebek László sírköve a pelsőci református templomban (a szerző felv.)

Bebek László sírköve a templom 1939. évi felújításakor került jelenlegi helyére, a kápolna gótikus ablaka alá. Előtte a templom szentélyének északi falában helyezték el, szelvényben befalazva, sajnálatos módon azonban nem sikerült megállapítani, hogy ott volt-e az eredeti helye. 1807-ben, amikor még a szentélyben volt, eltörték és megrongálták. 1861-ben először a Rojcsek testvérek restaurálták. Kizárólag régészeti feltárás adhat majd választ arra, hogy hol volt eredetileg László és az említett „örökösök” sírja a templomon belül. Feltételezés csupán, hogy a sírok a szentély északi falának környékén lehettek, ahol a templom padlója megváltozik.⁶⁰ Egy nemrég megtalált sírkőtöredék – amely minden bizonnyal a család egy tagjának síremléke lehetett, mivel felismerhetőek rajta a tollak és a pajzstakaró részlete is – bizonyítja a sírok templombeli elhelyezkedését. Ez a véletlen felfedezés is azt támasztja alá, hogy a gömöri Bebek család történetének és családtagjai életútjának kutatása messze nem ért véget, a jövőben pedig újabb és újabb eredményekkel gazdagodhat.

⁶⁰ GOJDIČ–PAULUSOVÁ–TIHÁNYI 2013. 50.

FORRÁSOK

MNL OL = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest
DL = Diplomatikai gyűjtemény (Mohács előtti gyűjtemény)

BIBLIOGRÁFIA

AO

Anjoukori okmánytár. Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis I–VII. Szerk. NAGY Imre–TASNÁDY NAGY Gyula. MTA, Budapest, 1878–1920

ACSÁDY 1897

ACSÁDY Ignác: *A magyar nemzet története V. Magyarország három részre oszlásának története.* Athenaeum, Budapest, 1897

BALOGH 1980

BALOGH Jolán: Későrenaissance kőfaragó műhelyek. VIII. Közlemény = *Ars Hungarica* 8. (1980)/1–2. 25–101.

BARTL 2001

BARTL, Július: Vztáh Jána Jiskru a Jána Huňadyho. *Husiti na Slovensku.* Zborník referátov z konferencie pri príležitosti 550. výročia bitky pri Lučenci. Iveta KACZAROVE (ed.). Mestský úrad Lučenec–Novohradské múzeum, Lučenec, 2001. 69–78.

BUNYITAY 1883

BUNYITAY Vince: *A váradi püspökség története I–III.* Váradi püspökség, Nagyvárad, 1883

CDES II.

Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae II. Ed. MARSINA, Richard. SAV, Bratislavae, 1987

CDH

Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis I–XI. FEJÉR, Georgius (ed.). Regia Universitas, Budae, 1829–1844

CSEPREGI 2011

CSEPREGI Zoltán: Bebek Imre prépost budai menyegzője (1533). A szabadság evangéliumától a házas papok rendjének regulájáig = *Acta historiae litterarum hungaricarum*, Tomus XXX. Szeged, 2011. 1–9.

DAP I.

Documenta artis paulinorum I. Kézirat. Gyűjt. GYÉRESSY Béla. Közreműködött HERVAY F. Levente. Szerk.: TÓTH Melinca. MTA MKCS, Budapest, 1975 (*MTA MKCS Forráskiadványai*)

DÉTSCHY 1969

DÉTSCHY Mihály: Egy ismeretlen magyar vár – Szádvár = *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* VIII. (1969) 143–165.

ENGEL 2001

ENGEL Pál: *Magyarország világi archontológiája 1301–1457 I–II.* História–MTA Történettudományi Intézete, Budapest, 2001 (Arcanum Digitéka)

ENGEL–LŐVEI–VARGA 1981

ENGEL Pál–LŐVEI Pál–VARGA Livia: A tornagörgői, egy bazini és egy ismeretlen helyről származó sírkőről = *Művészettörténeti Értesítő* 30. (1981)/4. 255–259.

ENGEL–LŐVEI–VARGA 1984

ENGEL Pál–LŐVEI Pál–VARGA Livia: Grabplatten von ungarischen Magnaten aus dem Zeitalter der Anjou-Könige und Sigismunds von Luxemburg = *Acta Historiae Artium Hungaricae* 30 (1984). 33–63.

ETE

Egyháztörténeti emlékek a magyarországi hitújítás korából I–IV. Szerk.: BUNYITAY Vince et al. Szent István Társulat, Budapest, 1902–1909

GOJDIČ–PAULUSOVÁ–TIHÁNYI 2013

Ivan GOJDIČ–Silvia PAULUSOVÁ–Jozef TIHÁNYI: *Kostol reformovanej kresťanskej cirkvi v Plešivci. Architektonicko-historický a umelecko-historický výskum a návrh na obnovu.* 2013. Kézirat

HOMZA 2009

HOMZA, Martin: Kultúra a umenie na Spiši vo včasnóm stredoveku. *Historia Scepusia* Vol. I. Martin HOMZA–Stanislav A. SROKA (eds.). Katedra slovenských dejín UK FiF–Inštitut Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego, Bratislava–Kraków, 2009

ISTVÁNYFI 2003

Istvánffy Miklós magyarok dolgairól írt históriája I/1.–Tállyai Pál XVII. századi fordításában Sajtó alá rendezte: BENITS Péter. Balassi, Budapest, 2003

KÁLI 2014

KÁLI Gábor Csaba: *Bebek Ferenc és György. Két 16. századi főúr rövid életrajza.* Online: www.szadvar.hu/2014/07/kali-gabor-csaba-bebek-ferenc-es-gyorgy-ke-16-szazadi-four-roid-eletrajza

KARÁCSONYI 1923

KARÁCSONYI János: *Szt. Ferencz rendjének története Magyarországon 1711-ig.* MTA, Budapest, 1923

Kronika Jána 2014

Kronika Jána z Turca. Johannes de Thurocz. Chronica Hungarorum 1488. SOPKO, Július (ed.) Perfekt, Bratislava, 2014

MAKSAY 1990

MAKSAY Ferenc: *Magyarország birtokviszonyai a 16. század közepén I–II.* Akadémiai, Budapest, 1990

ÓVÁRY 1894

ÓVÁRY Lipót: *A Magyar Tudományos Akadémia történelmi bizottságának oklevélmásolatai 2. füz. A mohácsi vesz utáni korszakból származó s a XVI. század végéig terjedő oklevelek kivonatai.* MTA Történelmi Bizottsága, Budapest, 1894

RÁCZ 1995

RÁCZ György: Az Ákos nemzetség címere = *Turul* 67. (1995)/1–2. 11–34.

REDS

Regesta diplomatica nec non epistolaria Slovaciae I–II. SEDLÁK Vincent (ed.). Academia Scientiarum Slovaca, Bratislava, 1980–1987

REISZIG 1911

REISZIG Ede: A János-lovagok birtokviszonyai Magyarországon = *Magyar Történelmi Tár* 12. (1911)/3. 368–400.

RÉVÉSZ 1905

RÉVÉSZ Kálmán: Dévai Bíró Mátyás kétrendbeli fogsága = *Protestáns Szemle* 17. (1905). 173–179.

ROMHÁNYI 2000

F. ROMHÁNYI Beatrix: Die Pauliner im mittelalterlichen Ungarn. In: *Beiträge zur Geschichte des Paulinerordens*, Hsgb. von Kaspar ELM. Duncker und Humboldt, Berlin, 2000. 143–156. (*Berliner historische studien*, Band 32, Ordensstudien XIV)

ROMHÁNYI 2000a

F. ROMHÁNYI Beatrix: *Kolostorok és társaskáptalanok a középkori Magyarországon.* Pytheas, Budapest, 2000

SARUSI KISS 2008

SARUSI KISS Béla: *A természet által megerősített vár: Murány végvár és uradalma a 16. század második felében.* BFL, Budapest, 2008 (*Disszertációk Budapest Főváros Levéltárából 1.*)

SKALSKÁ 2010

SKALSKÁ, Monika: *Rod Bubekovcov do začiatku 15. storočia = Historický zborník 20. (2010)/2.* 19–45.

SZÖRÉNYI 2004

SZÖRÉNYI Gábor András: *A szuhogy–csorbakői vár kutatása = A Herman Ottó Múzeum Évkönyve 43. (2004).* 231–320.

TELEKI 1853

TELEKI József: *Hunyadiak kora Magyarországon X. Oklevéltár* Emich Gusztáv, Pest, 1853

TIHÁNYIOVÁ 2019

TIHÁNYIOVÁ, Monika: *A Pelsőci Bebek. Egy nemesi család felemelkedése és bukása.* Georgius Bebek Polgári társulás, Rozsnyó, 2019

TÓTH–SZABÓ 1917

TÓTH–SZABÓ Pál: *A Cseh-huszita mozgalmak és uralom története Magyarországon.* Hornyánszky, Budapest, 1917

VERESS 1938

VERESS Endre: *Gyula város oklevéltára 1313–1800.* Gyula város, Budapest, 1938

VRTEĽ 1999

VRTEĽ, Ladislav: *Osem storočí slovenskej heraldiky.* Vydavateľstvo Matice slovenskej, Martin, 1999

WERTNER 1900

WERTNER Mór: *A Báthoryak családi történetéhez (Egy genealogiai táblával) = Turul 18. (1900)* 6–28.

ZsO

Zsigmondkori oklevéltár I–XII. MÁLYUSZ Elemér et al. (eds.). Akadémiai, Budapest, 1951–2013